

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

6

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»

1957

З М І С Т

	Стор.
Бути мирові	1
<i>Н. Переверзева</i> — Назустріч 40-м роковинам Великого Жовтня	3
<i>І. Гусарова</i> — Формування у дітей середньої групи навичок вирізування	3

З ДОСВІДУ

<i>Є. Рудаєва, І. Плоткіна</i> — Підготовка до славної річниці	16
<i>О. Вікторенко</i> — Про шефську роботу	20
<i>А. Лопатіна</i> — Закріплення навичок поведінки	25
<i>Н. Золотова</i> — Літнє оздоровлення дітей	27
<i>Р. Фіалковська, А. Христолюбова</i> — Розваги влітку	33
ВІДМІННИКИ НАРОДНОЇ СПРАВИ	36

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Гра з м'ячем	38
Пішли діти в поле	39

КОНСУЛЬТАЦІЯ

<i>І. Криксунова</i> — Басейн на ділянці дитячого садка	40
<i>Н. Акініна</i> — Як виготовити кольоровий папір	42

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

<i>Л. Глухенька</i> — Потрібні книги	43
--	----

ХРОНІКА

<i>Б. Поляківська, А. Кольченко</i> — Назустріч знаменній даті	45
<i>Ф. Полянська, А. Павлова</i> — В Дніпропетровській області	46

На 2-й стор. обкладинки — Природа навколо нас, на 3-й — Саморобні іграшки.

Редакційна колегія:

Д. О. Дорохова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева, Є. К. Сухенко, Г. І. Сушан
(головний редактор), *П. С. Ходченко, Т. І. Цвєлих, П. Р. Чамата, М. Є. Шевченко.*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке)

Техредактор *О. О. Чала.*

Коректор *О. К. Лисенко.*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Тел. 6-50-43.

БФ 09339. Зам. К-191. Тираж 15.575. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,7.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 31.V 1957 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Формування у дітей середньої групи навичок вирізування

І. ГУСАРОВА,

викладач кафедри дошкільної педагогіки Ленінградського педагогічного інституту імені Герцена

Рішення XX з'їзду КПРС поставили перед школою завдання практичного здійснення марксистсько-ленінських принципів політехнічного навчання. Одним з конкретних заходів у розв'язанні цієї проблеми є, зокрема, введення уроків ручної праці у початковій школі.

Радянська педагогіка позитивно розв'язала питання навчання дітей 3—7-річного віку як найбільш ефективного засобу їх всебічного розвитку і підготовки до успішного навчання в школі. Однак окремі питання навчання потребують ще розв'язання і конкретизації. Саме таким є питання про оволодіння дітьми дошкільного віку рядом навичок і вмінь, необхідних для успішного навчання на уроках ручної праці. В цій статті ми хочемо спинитися на формуванні лише однієї, але досить складної навички вирізування ножицями, якої вони набувають на заняттях з аплікації і конструювання з паперу.

Розкриваючи специфіку політехнічного навчання, К. Маркс говорив про нього як про освіту, «...яка знайомить з основними принципами всіх виробництв і в той же час дає дитині або підлітку навички користування найпростішими знаряддями всіх виробництв»¹. (Підкреслення наше).

З найпростіших ручних інструментів саме ножиці є найбільш безпечними і доступними для оволодіння ними в дошкільному віці, вони широко застосовуються в побуті. Крім того, ножиці не втратили свого значення і в сучасному виробництві, лишаються робочою частиною багатьох досконалих машин, створених для розрізання паперу, тканин, заліза, сталі, пластмаси і т. д.

На уроках ручної праці у першому класі діти часто користуються ножи-

цями. Та коли їх не вчили цьому у дошкільному віці, вони роблять це дуже невміло. Спеціального часу для оволодіння навичкою вирізування в школі не відводиться, а тому ця навичка формується з великими труднощами. У дитячому садку вихованці успішно оволодівають навичкою вирізування при умові, якщо робота провадиться систематично, починаючи з 4—5-літнього віку. Діти, які займалися аплікацією у дитячих садках, де ми проводили експериментальну роботу, протягом двох-трьох років успішно вчилися ручній праці, і в школі вони, як правило, одержували відмінні і добрі оцінки з цього предмета.

Коротко скажемо про те, що ж таке навичка і які умови необхідні для її формування. Ще К. Д. Ушинський відмічав, що яка-небудь дія, для якої спочатку потрібне було помітне зосередження уваги і зусилля волі, повторюючись часто, виконується все легше й легше, при меншій увазі і меншому зусиллі волі.

Які ж умови необхідні для формування тієї чи іншої корисної навички? Треба створити такі умови, при яких нова дія буде добре усвідомлена дитиною і кілька разів правильно відтворена під контролем дорослого. Усвідомлення ж нової дії відбувається при умові правильної взаємодії наочності і слова.

Коли рухи починають автоматизуватися, а зоровий контроль в значній мірі замінюється руховим, можна вводити певні ускладнення у завдання, давати різні прийоми його розв'язання. Зовнішнім проявом задоволеної навички є швидкість і точність у відтворенні її. Крім того, високим показником оволодіння навичкою є здатність дитини словесно пояснити свої дії або спланувати словами наступну дію. Тому вихователь повинен не лише пояснювати дитині, а й вимагати від неї пояснен-

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. XIII, гл. I, стор. 199.

ня того, що і як вона робить або збирається робити.

Ось як формували ми у дітей навичку вирізування в процесі занять з аплікації. Насамперед скажемо, що ми заперечуємо проти того, щоб дітям давати ножиці у вільне користування до спеціального навчання їх правильних прийомів різання. Не можна ставити дітей у важкі умови, коли їм необхідно вишукувати шляхом спроб і помилок прийоми вирізування. При цьому діти часто звикають до неправильного положення рук і засвоюють невірні рухи, які потім доводиться виправляти. А будь-яке виправлення навичок, як відомо, відбувається важче, ніж утворення нових.

Ми прийшли до висновку, що ножиці треба вводити фронтально на занятті і робити це наприкінці року з дітьми другої молодшої групи — коли дітям близько п'яти років. Анатомо-фізіологічний стан кисті дозволяє давати їм це нове навантаження. На цей час діти, які займалися аплікацією за нашим планом, успішно оволодівали навичками наклеювання готових форм, навчилися створювати цілий предмет з частин та нескладні ритмічно-орнаментальні комбінації¹.

Якщо до цього часу проводились заняття лише з наклеювання, то у дітей знижувався інтерес, бо вони дуже легко справлялися із завданням розміщувати форми і наклеювати їх. Вони передбачали пояснення вихователя і слухали його з меншою увагою. Тоді ми вирішили ускладнити заняття, і таким ускладненням було введення ножиць. Увага та зацікавленість вихованців різко зросли.

Виходячи з твердження психології про те, що «...з самого початку навичка є знанням»², ми вважали своїм завданням пояснити дітям прийом, як правильно тримати но-

жиці і виконувати ними найпростіші рухи розрізування не лише шляхом показу, а й словесним поясненням. Вихователька брала в руки ножиці і, повільно просовуючи в їх кільця великий і середній пальці правої руки та підхоплюючи їх вказівним пальцем, пояснювала дітям все, що вона робить. Мізинець і безіменний пальці вона притискувала до долоні і ще раз підкреслювала: «Ось як треба правильно брати ножиці. А зараз покажу, як слід різати ними». Вихователька кілька разів відкривала і стискала кисть руки, показуючи, як відкриваються і закриваються ножиці. Потім вона брала смужку паперу, затиснувши у лівій руці обидва кінці, просовувала відкриті леза ножиць у паперове кільце і злегка натягувала смужку. Стискуючи кисть правої руки, тобто закриваючи ножиці, вона показувала, як розрізати смужку надвое.

В момент такого показу поза і обличчя дітей свідчили про їхню напружену увагу. Іноді ми спостерігали у них рухові імпульси — стискування щелеп або пальців. Можна зробити висновок, що в момент такого показу у них первісно створювалась складна асоціація зорового, слухового і рухового характеру, бо діти пов'язували зорове сприйняття руху з пояснювальними словами, а явні або приховані імпульси рухового характеру свідчили про переключення образу сприйнятого руху у рухову сферу.

Після такого показу, як правило, повтореного двічі, вихователька пропонувала дітям правильно взяти ножиці і зробити ними кілька рухів у повітрі. При цьому вона обходила дітей і в разі потреби поправляла їм руку.

В цей момент у дітей відбувалась нова лінія зв'язку, у якій центральне місце займали тактильно-м'язеві і кінестетичні відчуття. Для більшості з них цей момент характеризувався розлитим збудженням рухової сфери. Діти дуже напружувалися, особливо у верхньому плечовому поясі, схилялися набік, схиляли голову, висували язика, а найбільше напружували руку, розчепірюючи пальці або затиснувши ножиці в кулак і т. д.

¹ Див. статтю І. Л. Гусарової «Методика обучения аппликации в младших группах детского сада», «Изобразительная работа в детском саду», Ленинград, Учпедгиз, 1957.

² Ломов Б. Ф. Опыт психологического исследования соотношения навыков рисования и черчения. Кандидатська дисертація, ЛДУ, 1954, стор. 20.

Після перевірки того, як діти тримають ножиці і роблять ними елементарні рухи стискання і розведення лез у повітрі, вихователька пропонувала взяти вказаним прийомом смужку паперу, кінці її відтягнути пальцями лівої руки через лезо ножиць і відтворити однократний рух стискання кисті. Якщо діти відставляють при цьому пальці, то вони не розрізають, а тільки мнуть папір. Треба показати їм, що коли вони притиснуть кінчики пальців до долоні і при цьому стиснуть всією кистю ножиці, то розріз буде правильним.

Включення в рух лівої руки з нерівномірною участю її пальців, поряд з складним рухом правої, створює новий ланцюг асоціативних рухових зв'язків. Формування цих асоціацій спирається на розділення функцій рук і пальців кожної руки. Такий складний рух не може бути засвоєний дітьми з одного разу, а тому треба дати їм таке завдання, де однакові рухи вони повторювали б кілька разів. Першим завданням у нашому плані було розрізування кількох кольорових смужок паперу надвоє, поперек, а потім наклеювання їх у вигляді гірлянди святкових прапорців.

Цей перший рух простого розрізування треба було закріпити, а тому ми проводили аплікаційні заняття з вирізуванням через інтервали, що не перевищують 7—10 днів. Крім того, рекомендували вихователям давати дітям ножиці в години творчих ігор для заготівлі квитків, талонів тощо.

Отже, всі заняття з аплікації до кінця року давались дітям цього віку лише для засвоєння одного простого розрізування, яке здійснюється рухом однократного стискання кисті. Змістом занять було відображення близьких і знайомих дітям предметів: прапорці, будинок з кількома вікнами, димарем і т. д., що їх діти вирізували з смужки.

Наступне вдосконалення навички вирізування у дітей продовжувалось після літньої перерви уже в середній групі. Враховуючи тривалу перерву, а також те, що склад дітей поповнювався новачками, ми вважали за потрібне повністю повторити

на першому занятті з аплікації показ, як слід взяти в руки ножиці і як зробити ними найпростіший рух розрізування. Доводилось нагадувати і всі прийоми правильного наклеювання, а тому перше завдання за змістом було з тих 2—3 занять, які проводилися наприкінці року в молодшій групі — вирізування і наклеювання святкових прапорців тощо. При такому повторенні можна було й ускладнити завдання: для частини дітей, які швидко і легко розрізували смужки, вихователька показувала прийом, як зробити на кінчику прапорця трикутний виріз косим зрізом від подовжного згину прапорця до кута.

Дальше ускладнення прийому вирізування полягало у подовженні лінії прямого розрізу, коли доводилось пересувати леза ножиць вперед, не закриваючи їх до кінця і контролюючи напрям розрізу оком. Таке, здавалося б, незначне ускладнення руху далеко не одразу засвоювалося дітьми. Головні труднощі полягали в тому, що, сильно стискаючи кільця, діти часто закривали леза зовсім, і ножиці виходили з паперу, а потрапити ними на старий розріз дітям було важко. Лінія розрізу ламалась. Ми ввели розрізування більш широких смужок, що перевищували довжину лез ножиць, і пропонували розрізати їх по прямій.

Показуючи цей рух, вихователька словесно пояснила, що ножиці не треба закривати до кінця, а пересувати їх вперед розкритими і стежити за тим, щоб лінія розрізу була правильною. Для полегшення зорового контролю розрізування іноді пропонувалось робити по намальованій рисці або по лінії згину. І тут діти часто теж робили зарізи, але швидко помічали і виправляли їх.

Рухи розрізування по прямій дійсно є найбільш простими, бо прямі леза ножиць на короткій відстані забезпечують прямий розріз майже без зорового контролю. А розрізування вздовж смужки вимагають активного зорового контролю, тобто встановлення більш складного зорово-рухового зв'язку.

Всі завдання, необхідні для засвоєння цієї навички, за змістом ми на-

магалися зробити конкретними і цікавими для дітей. Це, як правило, були добре знайомі дітям предмети (прапорці, башти, будиночки і т. д.) або декоративні аплікації, у яких всі прямолінійні частини і форми вирізувалися дітьми, а криволінійні вихователь давав готовими.

Трирічний досвід показав, що для початкового засвоєння прямолінійного вирізування в середній групі досить провести на початку року п'ять-шість занять з відповідним матеріалом. Ця навичка і надалі буде ще довго удосконалюватися в поєднанні з новими прийомами. Треба сказати, що й папір для вирізування ми давали у такому вигляді, коли зроблений дитиною розріз завершував створення необхідної форми предмета або його частини. Це ж рекомендують Г. Суховська і В. Паллон у своєму практичному посібнику «Вырежь и наклей»¹.

Наступним ускладненням прийому вирізування є завдання різати по кривій. Поглянемо, в чому труднощі такого різання. Для здійснення криволінійного розрізу необхідно правою рукою робити більш короткі рухи лезами ножиць, майже не закриваючи їх, і плавно змінювати напрям руху. Плавні зміни руху виконуються обома руками: ліва рука повертає назустріч ножицям папір, а вся кисть правої, стикаючи і розводячи леза ножиць, включається у зустрічний рух. Спостереження показують, що в межах однієї чверті круга проти годинникової стрілки повороти при вирізуванні легко і вільно здійснює права рука, а більш круті повороти паперу робить ліва.

Складність рухів рук при криволінійному вирізуванні є причиною великих труднощів для дітей при оволодінні цією навичкою і потребує тривалих вправ. Природно, що чим більш плавною кривою вимальовується форма, тим важча вона для вирізування. Тому вирізування круга, правильного овалу є досить складними завданнями, починати з яких не слід. Добираючи завдання для криволінійного вирізування, ми

шукали форми неправильного обрису або навіть частково кутасти. Дуже зручними для цього є форми багатьох овочів, грибів, листків. Ми обрали для першого завдання форму моркви і огірка.

Дітям давали папір оранжового і зеленого кольору, нарізаний довгими прямокутниками. Вихователька показувала, як правильно закруглити один кінець моркви, а другий — загострити. Огірка закругляли з обох кінців, а з обрізків робили гичку для моркви. Ні в якому разі не можна, як показав досвід, йти по шляху навчання дітей прийомів прямолінійного зрізування кутів квадрата або прямокутника з наступним підрізуванням тупих кутів аж до одержання закруглення, як це рекомендується в цілому ряді посібників і навіть у книзі «Заняття в детском саду» під редакцією Усової. Такий прийом одержання криволінійної форми є продовженням прямолінійного розрізування, при допомозі якого діти не навчаться нічого нового.

Зрозуміло, не всі діти і не одразу оволодівають плавністю і ритмічністю рухів криволінійного розрізування, а тому до кінця року у план кожного заняття середньої групи ми включали ті чи інші криволінійні форми або частини.

Спочатку, включаючи завдання вирізати круг, ми добирали такий матеріал, де форма тільки наближено нагадує круг і буде пізнаватися навіть при дуже відносній точності у її відтворенні. Таким завданням була «снігова баба». Діти послідовно вирізували з білих квадратів паперу різної величини круги, вправляючись у цьому рухові кілька раз. Як і завжди, початкові роботи передували точний і повільний показ виховательки. Вирішуючи круг із квадрата, вона говорила: «Починаю з середини квадрата, ножиці не закриваю до кінця. Плавно закругляю кут. Лівою рукою повертаю папір, знову закругляю кут. Дійшовши до середини, знову повертаю папір...».

Після первісного прийому вирізування круга з квадрата в інших завданнях, де круг повинен бути точним (колесо машини чи вагона), ми до-

¹ Суховская Л. Г. и Паллон В. И., Вырежь и наклея, Росгизместпром, 1954.

пускали, щоб його вирізували за намальованим контуром. В такому випадку лінія контура допомагала очам дітей краще контролювати рухи ножиць, при помітних відхиленнях діти могли припинити рух вперед і повернутися на лінію. Таке вирізування по контуру не було для них механічним, бо форму круга вони й без того добре уявляли, а лише допомагало їм контролювати свої помилки, викликані недостатньою плавністю, нерівномірністю рухів. Способом вирізування круга по контуру ми користувалися кілька раз, а вирізування на око було основним і більш активним способом вправлятися в оволодінні цією навичкою, де доводилося контролювати рух руки по формі круга, який діти добре уявляли.

Крім круга, діти навчилися вирізувати «парусний човен», хвилясту криву лінію «води», де знову змінювалися рухи рук: замість плавного повороту лівої руки за годинниковою стрілкою, а правої — проти годинникової стрілки тут кожна рука робила невелике хитання то вправо, то вліво від основного напрямку розрізу, а рухи рук лишалися також зустрічними. Цей рух буде вдосконалюватися у дітей в старшій групі, а в середній він зберігає ще часом елементи різкості поворотів, що призводить до кутастості хвилястої лінії.

Наприкінці року в середній групі ми вважали можливим вперше ввести прийом вирізування симетричних форм шляхом згинання паперу пополам відповідно до осі симетрії. Пояснити, що таке половина форми, причому однакова половина, яка співпадає всіма своїми точками з іншою половиною, дітям п'ятирічного віку дуже важко. Вони не можуть абстрагувати «половину» форми, бо багато симетричних реальних предметів неможливо продемонструвати зігнутими по осі. Отже, в життєвому досвіді дітей не було відповідної опори. Вводячи цей прийом вирізування, ми давали дітям папір уже в зігнутому вигляді з намальованим на одному боці півконтуром предмета. Пояснення робилось таке: «Треба примати лівою рукою за згин

паперу, а правою різати точно по намальованій лінії, і тоді при розгортанні вийде красива ваза».

До такого пояснення і показу діти ставилися як до цікавого фокуса. Вони різуть по намальованій лінії, не усвідомлюючи форми предмета, механічно, а розгорнувши папір і побачивши точну і красиву форму знайомого предмета, проймаються довір'ям до показаного прийому, запам'ятовують його. Так поступово засвоюється поняття «половини», а це допомагає перейти до свідомого використання цього прийому.

В тому випадку, коли прийом вирізування симетричної форми тільки показувався вихователькою, а для дітей не малювали півконтур форми, вони бралися за вирізування з таким же інтересом, але не усвідомлювали форми, робили кілька випадкових рухів ножицями. Розгорнувши потім папір, вони не знаходили потрібної форми, що викликало розчарування у показаному прийомі. У цьому разі діти чекали результату лише від розгортання паперу, не розуміючи значення власних рухів під час вирізування.

Одночасно з симетричним вирізуванням діти засвоюють схожий з ним прийом вирізування парних форм. Так, в занятті по вирізуванню дівчинки в шубці з капюшоном основну форму шубки вони вирізують по намальованому півконтурі, а ваялки і рукавички — попарно і без намальованого контура.

Такий, приблизно, весь обсяг навичок вирізування, який одержують діти протягом перебування в середній групі дитячого садка. За цей час вони відносно міцно оволодівають прямолінійним вирізуванням, яке повторюється в 12—13 заняттях з 20 і починають оволодівати криволінійним. Наприкінці року на чотирьох заняттях вони одержують початкові відомості про прийом вирізування симетричних і парних форм.

На основі одержаних навичок і вмій наприкінці року можна провести вирізування і наклеювання за задумом дітей, щоб виявити, які навички засвоєні дітьми, а якими вони користуються ще недосить вільно і правильно.

У нас заняття за задумом проводилось завжди після попередження дітей заздалегідь про те, що вони можуть задумати, вирізати і наклеїти предмети, які їм забажається. Крім того, за кілька днів до заняття вихователька передивлялася з дітьми їхні аплікації, відмічаючи те, чому вони навчилися. Коли діти висловлювали бажання в роботі за задумом повторити той чи інший предмет, який виконували на заняттях раніше, їм дозволяли робити це. Однак більше схвалення одержував особистий, самостійний задум дитини.

Що ж вирізували діти за власним задумом? Якими навичками вони краще оволоділи?

Виявилось, що більшість дітей в тій чи іншій формі запозичила зміст роботи із переліку проведених нами аплікаційних занять, але дуже рідко повторювала їх повністю. 20 процентів дітей пропонували цілком самостійну тематику. Найбільш міцною, як і слід було чекати, виявилась навичка прямолінійного розрізу. Правильність прямолінійного розрізу, звичайно, не була ідеально точною, але діти робили цей рух впевнено і швидко.

Непогано справлялися діти і з криволінійним розрізом, хоч тут більш часто зустрічалися помітні відхилення. Дуже рідко вони вирізували правильний круг і користувалися прийомом згинання пополам. Цієї навички діти ще не змогли засвоїти. Зате досить часто вони застосовували прийом парного вирізування однакових форм.

За характером зображення аплікації за задумом були переважно предметними, рідше — декоративними і ще рідше — сюжетними. Особиста ініціатива дітей виявлялася в деталізації або в прикрашуванні раніше зображеного предмета, іноді при цьому вносився елемент сюжетності. Наприклад, дитина повторювала засвоєний нею прийом вирізування вантажної автомашини, потім

«навантажувала» її, вирізувала запасну шину чи бензобак, приклеювала ручку до дверцят кабіни.

Власний задум вихованців переважно був пов'язаний з «морською» тематикою (відчувалось конкретне лєнінградське оточєння). Діти зображували катери, кораблі, пароплави. А Саша вирізав навіть «старовинного корабля», як він сам назвав свій твір, з якоюсь головою на високому носі, з парусами, якорем і фантастичною людською фігурою на борту.

Як бачимо, оволодівши деякими початковими навичками вирізування, діти середнього дошкільного віку уже здатні проявити самостійність і творчу ініціативу. Вирізування стає для них одним з доступних зображувальних засобів, яким вони можуть користуватися нарівні з малюванням і ліпленням.

Спостерігаючи за дітьми середнього дошкільного віку наприкінці року, ми бачили, як змінились їхні рухи при вирізуванні, зовсім зникло надмірне напруження у плечовому поясі, яке помічалось спочатку, у дітей з'явилася правильна осанка. Короткі прямі розрізи вони робили правильно, майже не дивлячись на ножиці. Діяли вони швидко і економно. Більш складні рухи виконувалися ще під активним зоровим контролем, причому про великі зусилля свідчили мимовільні рухи язика, губ і т. д.

Закінчуючи статтю про формування у дітей середньої групи навичок вирізування, хочеться зробити ще одне зауваження. При плануванні послідовних занять з аплікації необхідно враховувати принцип технічної послідовності, без якої не можна правильно побудувати заняття.

Слід сподіватися, що, усвідомивши закономірності формування навичок вирізування, вихователі зможуть творчо підійти до змісту занять з аплікації, зразки яких подано на стор. 14 та 15.